

PAGINI DE ISTORIE

DE

SPIRU C. HARET.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL S-SOR I. ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16.

1906.

Asist de câțva timp la o campanie de neadevăruri, prin cari unii se silesc să discrediteze ceea ce nu sunt în stare să dărâme altfel.

În genere eu nu mă ocup de asemenea lucruri; le las să cadă de sine, sub greutatea evidenței. Dar de rândul acesta am socotit că nu strică să fac un exemplu, care să facă mai prudenți pe cei cari vor mai intra pe calea aceasta.

În paginile ce urmează, se va vedea discuția pusă pe tărâmul politic, pe care eu de ordinar mă feresc de a duce chestiile școlare. Am fost silit să fac așa, pentru că a trebuit să urmez pe adversarii mei pe tărâmul lor propriu.

Ar fi o naivitate că atunci când alții fac armă politică din ori ce, eu să nu le plătesc cu aceeaș monedă.

Și pe urmă, am socotit că sunt dator să pun lucrurile la locul lor, arătând partea absolut preponderantă pe care a avut-o partidul liberal, în tot ce s'a făcut pentru școală în genere, și pentru corpul didactic în particular. Aceasta eră pentru mine o datorie de recunoștință pentru partidul care nu vede în chestia școlară numai un mijloc de tripotage politice, care de patru decenii urmărește cu atâta patriotism ridicarea poporului prin cultură, și care m'a sprijinit cu atâta încredere și energie într'o operă peste măsură de grea.

S. C. H.

PAGINI DE ISTORIE.

În ultimile timpuri, mișcarea corpului didactic pentru a dobândi o îmbunătățire a situației sale materiale s'a accentuat mai mult. Cele din urmă manifestări ale ei au fost cele două memorii prezintate d-lor Miniștri de Instrucție Publică și de Finanțe și Corpurilor Legiuitoare, de către Societatea institutorilor și institutoarelor din București. Unul din aceste memorii cerea modificări în legea pensiilor, în ceea ce privește pe dascăli; celalt soliciță îmbunătățirea lefilor și a gradațiilor.

Stăruința aceasta este explicabilă. E natural ca dascălii, ca ori cari alții, să dorească a li se îmbunătăți soarta, și de cererile lor trebuie să se țină seamă, nu mai puțin decât de ale altora, în marginile puținței.

Scopul meu, în paginile de față, nu este de a justifica această mișcare, ci de a pune în adevărata lor lumină unele lucruri cari sunt în legătură cu dânsa; căci, deși foarte recente, evenimentele din anii din urmă sunt uitate sau nu destul de bine cunoscute de cei interesați, și afară de aceasta sunt unii cari se mai silesc încă a le întuneca.

I.

Reducerea din 1901.

La începutul anului 1901, situația financiară a țării eră îngrozitoare. În doi ani, deficitele ajunseseră la 72 milioane. Statul eră în pericol de a nu mai putea face față îndatoririlor sale; serviciile publice erau amenințate a nu mai putea funcționa; cuponul datoriei publice nu se știă dacă se va mai putea plăti. În timpul acesta, țeranii muriau de foame, vitele lor periseră cu miile, toate rezervele țării erau sleite. Pe deasupra tuturor, mai eră un împrumut de 175 milioane, făcut în Decembrie 1899, cu dobândă mare, care trebuia plătit întreg până la 1904, pe când creditul țării eră așa de scăzut, în cât îi eră imposibil să găsească unde să se mai împrumute cu o sumă cât de mică și cu dobânzi ori cât de mari.

Cine putea crede că, cu o țară ruinată, doborâtă sub atâtea nenorociri, mai eră vreo puțință de scăpare? Răspunsul ni-l dedeau vrăjmașii noștri, cari atunci eșiau la iveală din toate părțile. Nenumăratele ziare ale finanței evreești din străinătate ne acoperia în toate zilele cu injurii neauzite, și ne prezintă lumii ca pe o țară barbară, vândută de datori și bună numai pentru a fi împărțită între alții. Falimentul nostru nu le mai lăsa, nici lor, nici altora, nici o umbră de îndoială, și dejă se vorbea pe față și se făceau chibzueli pentru impunerea controlului european asupra finanțelor noastre.

Controlul european ! Adică o comisie de bancheri streini, care să ia în mână administrația finanțelor noastre, să reguleze veniturile, să supravegheze urmărirea impozitelor și să mărginească cheltuelile în felul și după convenința lor. Cu alte cuvinte, robirea țării, impusă nu cu armele, după luptă vitejească, ci în chip rușinos, ca robia risipitorului fără minte căzut pe mâna cămătarilor, cari-i storc averea și-și bat și joc de dânsul.

Eacă perspectiva care se deschidea înaintea ochilor noștri în Fe-

bruarie 1901. Și încă nu insist asupra urmărilor mai depărtate ale situației ce ni se pregătia și asupra oare căror eventualități, despre cari nu se poate încă vorbi, și a căror realizare în momentul acela ar fi putut fi cel din urmă dezastru.

Și să nu se creadă că era ceva exagerat în temerile acestea. Cu o lună înainte, în Ianuarie, unul din Miniștri spusese pe față, dela tribuna Senatului, cum că controlul european era o eventualitate care intră în sfera posibilităților viitoare. Aceasta era ca și o înștiințare oficială de ce ne așteptă. De altfel un început de realizare avuse deja controlul străin, prin modul cum se acordase concesiia hârtiei de țigară, cu care ocazie Ministrul-președinte zisese că «să ne rugăm lui Dumnezeu ca pe viitor să nu mai avem a semnă alte convenții tot ca aceasta;» ceea ce era încă o prevestire de ce putea să ni se mai întâmple.

În asemeni împrejurări, când însăși existența țerii ca țară liberă era amenințată, cu jumătățile de măsuri nu mai mergea. Trebuiau luate fără întârziere măsuri a căror energie și eficacitate să fie la înălțimea pericolului.

Două sisteme erau în prezență. După unul, trebuiau mărite contribuțiunile; după celalt, trebuiau scăzute cheltuelile.

Guvernele de atunci adoptaseră pe cel dintâiu. Ele au făcut să se voteze un mare număr de impozite nouă, și-și propuneau să mai voteze încă și altele. Dar mijlocul acesta era neîndestulător și periculos. Ce puteau să producă 29 impozite nouă, căzute deodată asupra unei țeri istovite? Nu se știe că în anii cei răi nici impozitele ordinare nu se pot încasa? Nu se putea prevedea,—după cum s'a și întâmplat,—că cu toate impozitele cele nouă, încasările vor rămânea cu mult mai prejos decât prevederile? În adevăr, tocmai în urma votării nouilor impozite a avut loc un nou deficit de 37 milioane. Cum putea să fie altfel? Ce se putea lua dela cei ce nu mai aveau nimic?

De aceea opoziția de pe vremea aceea, formată din partidul liberal, susținea trebuința de a se reduce cheltuelile într'o măsură foarte însemnată, cel puțin cu 20 milioane pe an. Aceasta era soluțiunea cea mai naturală, la care se gândește oricine care vede că-i scad veniturile. Și pentru ca să nu se crează că propune această curajoasă soluțiune numai pentru a face greutăți guvernului, opoziția, prin vocea a doi din șefii săi, a declarat și în Cameră și în Senat, că este vocea să dea guvernului tot concursul său, în mod cu totul desinteresat, pentru realizarea acestor economii.

Dar partidul care deținea puterea nu a avut curajul să între pe calea aceasta. El știa că facerea economiilor va atinge o sumă de interese, tocmai a acelor cari, cu organizația noastră actuală de Stat, au cea mai mare parte de influență în conducerea intereselor Statului. El s'a temut că țara nu va putea suferi reduceri așa de mari în cheltueli, deși putea să se teamă tot așa de mult că ea nu va putea suportă nici nouăle impozite ce se mai pregătia.

În asemenea împrejurări, s'a făcut schimbarea de guvern din Februarie 1901.

Rare ori un guvern nou luase puterea în împrejurări mai periculoase; dar nici odată nimeni nu luase răspunderea situației cu o hotărâre mai nestrămutată de a face sacrificiul deplin al popularității sale, al intereselor de partid, al tuturor considerațiunilor cari adeseori domină pe oamenii politici și le paralizează o așa de mare parte din puterea lor de acțiune.

Nici odată iarăși o schimbare de guvern nu se făcuse în mod mai

limpede și mai franc decât atunci. De regulă, opoziția este generoasă în făgădueli, — chiar cu rezerva mintală de a nu le îndeplini. — Oamenii dela 1901, din contră, au anunțat de mai înainte că vor tăia fără cruțare în buget, și că vor sacrifica toate interesele private înaintea interesului general. Și sentimentul primejdiei eră așa de general, încât programa lor a fost primită fără murmur de toată lumea și consacrată prin alegeri generale, făcute pe baza ei.

Prin urmare, atunci când economiile de 25 milioane au fost realizate, nici un echivoc nu eră între țară și guvern: înțelegerea fusese făcută de mai înainte, și guvernul nu făcea decât să realizeze programul politic pe baza căruia luase puterea, cu știința și consimțământul liber exprimat al țerii.

Programul acesta el l'a împlinit cu curaj și hotărîre, și prin aceasta, nu numai a scăpat țara din una din cele mai mari primejdii prin care a trecut ea vreodată, dar în acelaș timp a dat un exemplu de bărbăție, de patriotism și de abnegațiune pentru care are drept la gratitudinea țerii, tot atât cât și pentru serviciul ce i a adus.

Toată lumea cunoaște efectele politice sănătoase inaugurate la 1901. Creditul țerii restabilit în mod strălucit, calomniile presei vrăjmașe străine amuțite, situațiunea politică exterioară înălțată, cuponul datoriei publice asigurat pe mai multe semestre înainte, ordinea și economia introduse în administrație, lucrările publice și armamentul continuate, fără împrumuturi nouă, ci numai din excedente.

În vremea aceea am avut satisfacția de a vedea exemplul de înțelepciune și de vigoare al României citat cu elogii în țeri străine, unele mari și puternice, cari însă nu au știut, la nevoie, să aibă energia de a face ca noi.

Și înțelepciunea acestei politice nu a întârziat a se învedera în 1904, an mai desastros chiar decât 1899, de oarece țaranilor le-a lipsit nu numai porumbul, ci și nutrețul pentru vite, și când Statul a putut, pentru trebuințele lor, să găsească 35 milioane, fără a face datorii nouă și fără a se sdruncina întru nimic creditul țerii. Dacă anul 1904 ne-ar fi găsit într'o situațiune financiară ca cea de mai înainte de 1901, ar fi fost deasstrul final și definitiv, pe care nimic nu l'ar mai fi putut îndrepta.

* * *

Pentru a se face cele 25 de milioane de economii, a trebuit să se cerceteze budgetul în cele mai mici amănunțimi ale lui, și să se suprime tot ce eră de prisos. S'au desființat astfel destul de multe sinecure, înființate în anii de belșug, când se creau posturi, nu pentru trebuința serviciului, ci pentru trebuința partisanilor politici. Dar pentru completarea sumei necesare, a trebuit să se împuțineze chiar și salariile funcționarilor rămași. Aceasta s'a făcut prin cunoscuta curbă, care dă atât de mult loc de vorbă, mai ales acelora cari nu știu în ce constă ea. O lămuresc aci.

Reducerea lefurilor se putea face în două feluri: ori să se reducă la toți, mari și mici, tot câte atâta la sută, ori reducerea la sută să fie cu atât mai mare cu cât eră și leafa mai mare. Spre exemplu, pentru două lei, una de 100 lei și alta de 800 lei, după primul sistem ar fi trebuit să se facă la prima leafă o reducere de 9 lei și la a doua de 72 lei; iar după al doilea sistem, reducerile erau respectiv de 5 și 160 lei.

Guvernul dela 1901 nu a ezitat: el a adoptat al doilea sistem; căci și-a zis, cu drept cuvânt, că pentru cel care are numai 100 lei, o reducere, cât de mică, e mult mai dureroasă decât pentru cel cu 800 lei;

căci celui dintâiu i se ia din necesar, iar celui de al doilea din prisos. De aceea s'a făcut faimoasa *curbă de reducere*, care realiză acest scop, de a stabili o normă care să atingă cât mai puțin lefile cele mici, dând însă cifra totale de economie pe care nevoile Statului o impunea.

Să vadă acuma cei mici, învățătorii, preoții, institutorii, toți aceia pe cari curba i-a protegiat, câtă dreptate au de a se lua după cei cari azi, ca și la 1901, caută să amețească lumea cu neadevărurile lor. S'ar mai fi înțeles asemeni protestări din partea celor cu lefi mari, căroro li s'a redus până la 20 la sută, prin regula de reducere progresivă pe care noi cei dintâiu am avut curagiul a o aplica; dar din partea celorlalți? Ce ar fi zis ei oare, dacă, în loc de reducerea așa cum s'a făcut, li s'ar fi aplicat reducerea proporțională, care ar fi fost pentru ei aproape de două ori mai mare? Și când guvernul din 1901 adoptă curba, el știă bine că cei mai greu atinși vor fi tocmai acei cari aveau mai multă putință de a-i face greutăți, dacă ar fi voit; și cu toate astea, nu a stat la gânduri ca să ia protecția celor mici.

Oamenii cari au avut onoarea a face parte din guvernul dela 1901 au deci tot dreptul de a fi mândri și mulțumiți că și-au făcut pe deplin și datoria de patriotism, și pe cea de umanitate, și pot privi cu indiferență încercările neputincioase ale celor cari vor să înegrească o operă pe care ei nu au fost în stare să o facă, și nu sunt în stare să o priceapă. Oamenii dela 1901 aveau să aleagă între împlinirea unei datorii grele și dureroase, cu riscul de a-și perde popularitatea și de a-și atrage lovituri nedrepte, și între o abdicare dela datorie, cari în împrejurările periculoase de atunci, ar fi echivalat cu o adevărată trădare de țară. Intre una și alta, ei nu au stat la gânduri.

Intru cât mă privește pe mine în deosebi, socot ca cea mai mare onoare și mulțumire a vieții mele, că împrejurările au făcut ca să fiu chemat a da și eu ajutorul meu la ceea ce s'a făcut în 1901. Departe de a mă turbura de atacuri și de imprecășii, revendic întreaga parte de colaborare care mi revine, și pe care aș fi gata să o dau din nou ori de câte ori mi s'ar cere, dacă cumva, Doamne ferește, ar mai fi vreo dată nevoie de dânsa. Sunt fericit că am avut cunoștințele cerute pentru a face «calcululele meticuloase» necesare pentru a rezolvă, așa cum s'a rezolvat, o problemă cu deosebire grea. Atât mai rău pentru cei pe cari lipsa de asemeni cunoștințe și de obiectivitate îi împiedică de a pricepe rostul a ceea ce s'a făcut.

* * *

Curgioasa operă a guvernului dela 1901 nu a fost realizată cu ușurință, după cum lesne era de prevăzut. Nemulțumirile, plângerile, rezistențele ascunse nu au lipsit. Dar, ceea ce eră mai greu de prevăzut, și care cu toate astea s'a întâmpnat, a fost de a se vedea oameni în stare de a-și da seama de pericolul situației, însă atât de lipsiți de patriotism, încât, în loc de a da sprijin guvernului în lucrarea lui patriotică, să caute a răsvrăti lumea, pentru a împiedică ceea ce ei nu se simțiseră în stare să facă.

Din norccire, țara a fost mai cuminte decât o credeau ei.

Dar se vede că invinuirile de atunci ar voi să ridice capul acum din nou.

În urma celor ce am arătat până aci, sensul acestor invinuiri se poate lesne desluși.

Ar fi voit detractorii operii noastre să nu atingem la pungă pe nimeni, și să așteptăm ce se va întâmplă? Dar atunci comisia de control european eră gata, și ceea ce nu am fi făcut noi, cu chibzuiala noastră, ar fi făcut ea, de zece ori mai rău.

Ar fi voit ei ca reducerile să se facă numai la alții, și să nu atingă pe dascăli? Cred că o asemenea părere este nedemnă de a fi examinată, și nu mă îndoiesc că dascălimea însăși ar considera-o ca injurioasă pentru dânsa.

Ori poate preferiau ca în loc de reducerea progresivă să se fi făcut reducerea proporțională, pentru ca să se lovească mai greu în cei mici?

Las pe ori cine să judece dacă este vreuna din aceste alternative care să nu fie egoistă, neinteligentă, nepatriotică.

Intru cât privește pe corpul didactic, fără a contesta nici de cum dreptul lui de a urmări îmbunătățirea situației lui, el trebuie să se gândească că, afară de armată, nu este un alt corp în Stat care să aibă o mai mare datorie de a da tuturor exemplul de înțelegere a nevoilor țării și de sacrificiu pentru binele ei. Să lase dar altora uritul privilegiu de a arunca cu pietre în aceia cari au știut, și nu s'au temut să-și facă în-creaga lor datorie.

II.

Situația materiale a corpului didactic dela 1864 până astăzi.

Discuțiunea de până aci nu este de ajuns pentru a lămurii chestia dacă membrii corpului didactic au dreptul a se plânge de chipul cum partidul liberal s'a îngrijit de dânsii, în timpul de când a început el să aibă o parte precumpănitoare în conducerea destinelor țării. Și lămurirea aceasta nu este de prisos, pentru că memoria oamenilor este scurtă, și sunt unii cari au interes să profite de aceasta, pentru a face să se creadă lucruri contrare adevărului.

Cât timp am făcut parte din guvern, nu am voit să mă ocup de asemenea lucruri. Socoteam că datoria mea eră de a nu distra nici o părțică din munca ce datoriam intereselor generale, cu atât mai mult cu cât credeam că evidența lucrurilor va fi de ajuns pentru a restabili adevărul faptelor. Și pe urmă, svonurile tendențioase nu au obiceiul de a se arată pe față. Ele se întind și se infiltrează pe ascuns, și evită lumina discuției. De aceea, în timp de șese ani nu mi s'a dat niciodată ocazia ca să amintesc lucrurile petrecute, și să pun astfel capăt la intrigile unora și la nedumeririle multora.

De rândul acesta însă nu voiu lăsa să treacă ocazia de a-mi împlini și această datorie. Și pentru aceasta, mă voiu sili să mă mărginesc numai la expunerea, cât mai succintă posibil, de fapte certe și nediscutabile.

Voiu lua ca punct de plecare anul 1864, și voiu cercetă mai întâiu fazele prin care a trecut de atunci situația materială, și pe urmă cea morală a dascălimei.

* * *

Budgetul pe anul 1864 ne arată că în anul când s'a aplicat prima lege a instrucției publice, situația materială a corpului didactic eră cea următoare :

În Muntenia, erau 2.096 învățători, cari erau plătiți cu câte 18 lei și 50 bani pe lună, iar în Moldova 500 învățători primeau câte 37 lei și 71 câte 100 lei noi. Plata institutorilor variă dela 148 lei până la 278 lei, iar a institutoarelor dela 124 până la 248 lei.

Profesorii de licee și gimnazii primiau între 259 și 555 lei, cei de școli normale și de seminarii 154 până la 296, cei dela școlile secundare de fete 148 până la 222. Maeștrii se scoborau până la 100 lei și mai puțin.

Profesorii de universitate primiau 388 lei, alții 463, alții 740.

E bine înțeles că pe atunci nici nu eră vorba de gradație. Leafa fiecărui profesor în parte se fixă prin budget, și se măria sau se micșorà dela un an la altul și dela o persoană la alta, după nevoile budgetare și după preferințele Ministrului. Această stare anarhică a durat până la 1883.

* * *

Legea din 1864 nu a fixat salariile. Ea prevede însă, în art. 42, că plata personalului învățător primar este în sarcina Statului, iar în art. 387, că după 12 ani de serviciu, leafa se va îndoi. Această din urmă dispozițiune nu a fost nici odată împlinită.

Până la 1867 starea de lucruri din 1864 a suferit oarecare schimbare, căci în anul acesta găsim următoarea situație:

Învățătorii primiau 18 lei 50 bani până la 74 lei pe lună, iar 300 din ei aveau, prin excepție, 111 lei; întregul învățământ rural costă 715.110 lei.

Institutorii variau între 92 lei 60 bani și 222 lei; cei de clasa IV-a din București și Iași aveau 259 lei.

Profesorii de licee și gimnazii, aveau 185 până la 370 lei; unii se scoborau până la 148; cei de școli secundare de fete, de școli normale, de seminare, 153 până la 222; maștrii erau plătiți cu 74, cu 111 sau cu 185 lei; profesorii de religie, asemenea.

Profesorii de universitate aveau în genere câte 555 lei; câțiva din ei primiau 648, iar alții 740 lei.

Guvernul din 1868, prezidat de St. Golescu, din care făcea parte și Ioan Brătianu, și în care Ministerul Instrucției eră ținut de Dim. Gusti, aduce dejă o mare îmbunătățire profesorilor și maștrilor secundari, ale căror lefi sunt ridicate pentru profesori până la 444 lei, pentru maștri până la 259 lei. În acest an, numai la învățământul secundar propriu zis, cifra salariilor profesorilor a fost crescută cu 231.840 lei, față de un total care nu trecea peste 840.000 lei.

În timpul guvernului Lascar Catargiu, dela 1871 până la 1876, nu se vede nici o schimbare în bine, din contră. În timpul acesta, budgetul total al Ministerului scade dela 8.524.028 lei la 8.225.223, deși budgetul general de cheltueli al Statului crescuse dela 73.065.842 lei la 101.236.386 lei.

În special, costul învățământului rural, dela 750.000 lei în 1871, trece abia la 816.000 lei în 1876; cel urban, dela 1.414.347 lei la 1.344.000 lei. Învățătorii sunt plătiți unii cu 30, alții cu 50 lei pe lună; cei cu 111 lei au dispărut. Institutorii au toți câte 200 lei, afară de directori, cari au 250 lei. În licee și gimnazii, cifrele din 1868 nu sunt depășite; din contră, se văd mai multe catedre, — probabil ocupate de profesori noi, — ale căror salarii sunt scăzute din ceea ce erau atunci. Se văd reapărând maștrii cu câte 74 și 111 lei pe lună. Profesorii de Universitate au fost puși toți cu 550 lei, afară de cei dela facultatea de medicină, cari au 416 lei, și de vre-o 8 profesori vechi cari au încă 740 lei.

* * *

În 1876 se formează guvernul lui Ioan Brătianu, care durează până la 1888, și în care cel d'întăiu Ministru de Instrucție este George Chițu.

Trebue să amintesc că anul 1877 a fost anul în care s'a purtat războiul de independență, în care țara intră cu niște finanțe în foarte rea stare, de oarece pe 1876 budgetul general al Statului se votase cu un deficit de 6.999.502 lei, care însă, la încheierea exercițiului, a fost mai mare.

Cu toate acestea, chiar în așa împrejurări grele, guvernul lui Ioan

Brătianu tot a știut să aducă îmbunătățiri însemnate în învățământ și în situația materială a unei părți din corpul didactic.

Costul învățământului primar rural trece de odată dela 816.000 la 1.196.000 lei; al celui urban, dela 1.311.600 la 1.464.000 lei. Se înființează școala normală din Bârlad, pe când cu vreo trei ani mai înainte Ministrul Tell cercase să desființeze pe toate cele ce erau pe atunci. Învățătorii cari primiau 30 lei pe lună sunt ridicați la 50, și se înființează posturile de învățători de gradul I, normalişti, cu 80 lei. În 1879, cei cu 50 lei au fost crescuți la 60, iar cei cu 80 la 90 lei.

* * *

Lucrurile rămaseră în această stare până în 1883, când se votă și se aplică memorabila *lege a gradației* dela 6 Martie, Ministru fiind d-l P. S. Aurelian. Pentru aceasta, a trebuit să se învingă rezistențe mari, încât însuși Ministrul-președinte, Ioan Brătianu, a trebuit să intervină cu toată autoritatea sa, pentru a face să treacă legea.

Ca să se poată înțelege bine toată însemnătatea legii din 1883, trebuie să ne recapitulăm situația care eră în momentul acela. În învățământul rural, două categorii de învățători, unii cu 60, alții cu 90 lei. În învățământul secundar, lefiele variând între 210 și 370 lei pentru profesori, între 70 și 150 lei pentru maeștrii, dar fără nici o stabilitate, și putând fi schimbate în fiecare an prin budget. Înaintare nu eră; cine intră în învățământ cu o leafă, tot cu ea rămânea până la finele carierei sale, timp de 30 ani.

Legea din 1883 a avut merite imense: pe de o parte, a îmbunătățit și a unificat lefiele; pe de alta, a introdus gradația.

Pentru a se judeca cu ușurință progresul realizat în privința lefilor, dau aci un tablou comparativ, care arată situația de d'înainte și de după 1883.

C A T E G O R I A	ÎNAINTE DE 1883	DUPĂ 1883
Învățători de gradul II	60	90
Învățători de gradul I	90	90
Institutori	200	225
Institutori-directori	250	225
Institutoare	200	225
Seminarii curs inferior	210	280
Școale normale	200	280
Școale reale	100—200	280
Școale centrale defete	200—296	280
Școale secundare de fete		
Licee și gimnazii	150—370	360
Școale de bele-arte	250—300	360
Seminarii curs superior	350	360
Școale de comerț	100—370	360
Școala de farmacie	300	360
Școala de veterinărie	300	360
Școala centrală de agricultură	150—333	360
Universitate	300—550	500
Limbi moderne facultative	100—250	200
Profesori de religie	70—200	200
Maeștri de desen	111—250	200
Maeștri de muzică și de gimnastică	70—200	150

Pentru a se înțelege mai bine sensul acestor cifre, trebuie să se iee în seamă că, în a doua coloană, cifrele maxime nu priveau în genere

decât un foarte mic număr de profesori. Așa la școlile centrale și secundare de fete, leafa de 296 lei nu o avea decât trei profesori; ceilalți aveau numai câte 200 sau 222 lei. Dintre maștrii de desen, numai 6 primeau 250 lei. Dintre maștri de muzică, numai 3 aveau 200 lei.

La Universități, în 1882 toți profesorii primeau la fel câte 550 lei, afară de cei dela facultățile de medicină, cari aveau 416 lei la București și 300 la Iași.

De altfel, legea din 1883 a prevăzut ca lefitele tuturor celor cari erau plătiți mai puțin decât hotărâ legea să fie mărite până la cifrele din lege. Din contra, aceia cari primeau mai mult își păstrau vechile lefi, fără nici o reducere.

Prin urmare, afară de o mică reducere de 10 lei la unii profesori de licee și de școli comerciale, legea aducea pentru cel mai mulți o îmbunătățire foarte mare, fără să știrbească nici un drept câștigat.

Singurii profesorii de Universitate, afară de cei dela medicină, au suferit o reducere de câte 50 lei. Dar și faptul acesta are explicația lui, care este cu totul spre onoarea autorilor lui. După cum am spus mai sus, proiectul d-lui Aurelian avea în ambele Camere adversari puternici și numeroși. Aceștia nu au lipsit să acuze pe deputații și senatorii profesori, cari sprijineau proiectul, că lucrează în propriul lor interes; și ei, cari erau toți profesori de Universitate, (pe atunci profesorii secundari nu aveau dreptul a fi aleși în Corpurile Legiuitoare), pentru a înlătura asemenea învinovățiri și a salva legea, pe care colegii lor din învețământul primar și secundar o așteptau cu o nerăbdare așa de legitimă, au declarat că primesc ca lefitele celor dela Universitate, în loc de creștere, să sufere o scădere de 50 lei.

Al doilea punct care caracterizează legea din 1883 este înființarea gradației.

Situațiunea particulară a membrilor corpului didactic, pe cari neschimbarea funcțiunii lor i-ar condamna la lipsa de ori ce înaintare, ceea ce nu se întâmpină la nici o altă carieră, nu scăpase din vederea legislatorilor dinainte de 1883.

În astă privință, legea din 1864 coprindeă următoarea singură dispoziție, în art. 387 al. II: «După 12 ani de serviciu, remunerariul învățătorilor va fi îndoit decât cel primitiv.»

Dispoziția aceasta nu a fost nici odată aplicată, și nici nu putea să fie. Nu numai că ea ar fi impus Statului sarcine absolut imposibile de suportat, (la budgetul nostru de astăzi ea ar fi reclamat un adaos de vreo 10.000.000 lei), ea nu era nici naturală, căci greutățile vieții merg înmulțindu-se treptat, iar nu în mod brusc, cum le presupunea dispoziția din 1864.

Legea din 1883 a prevăzut, în mod cu mult mai rațional, creșterea proporțională a salariului, cu câte 15% după fiecare 5 ani de serviciu, până la 20 de ani.

Dispozițiunea aceasta a fost cucerirea cea mai mare pe care a făcut-o vreodată corpul didactic dela constituirea Statului nostru până azi. Nu că principiul ei era necunoscut pe aiurea; dar la noi ea se introducea pentru prima oară, și până azi a rămas unică, pentru că nu s'a mai aplicat nici unei alte ramuri de activitate publică.

Ceea ce însă distinge gradația noastră de înaintarea pe loc și de înaintarea pe clase, așa cum se face pe aiurea, este că la noi gradația se capătă de drept după fiecare 5 ani, pe când pe aiurea pretutindeni ea se face la alegere, de către Ministru. Ne închipuim lesne ce ar fi în-

semnat o asemenea dispoziție la noi, unde practicele cele mai urâte ale politicei se amestecă în toate. Precum vedem astăzi Miniștri refuzând să dea celor în drept numirea căpătată în puterea legii, până nu se duc să se înscrie în clubul lor politic, am fi văzut atunci la fiecare 5 ani cerându-se chitanța de plata cotizației la acelaș club dela toți aceia cari ar fi împlinit termene de gradație.

De această degradare, au scutit pe corpul didactic d-l Aurelian și marele Ioan Brătianu. Legea lor asigură, nu numai o îmbunătățire foarte însemnată a situației materiale a corpului didactic, dar în acelaș timp și o poziție în societate demnă și neatârnată de influențele politicianilor.

Nu sunt de cât 23 de ani de atunci. Cei mai mulți din cei cari au luat parte, în chip așa de onorabil și de desinteresat la facerea legii, și însuși autorul ei, d-l Aurelian, sunt încă în viață. Și cu toate acestea, câți din cei aproape 8.000 de dascăli cari se folosesc de efectele ei binefăcătoare cunosc aceste fapte? Sunt așa de puțini cei cari le cunosc, încât se văd din când în când încercări de a se atribui meritul legii din 1883 unor oameni cari, departe de a fi făcut ceva pentru dascălime, nu au scăpat nici o ocazie de a-i face rău. Fără îndoială, oamenii dela 1883 nu au trebuință de manifestațiile de recunoștință ale nimănu, și dovada este că nici odată nu și-au făcut cu meritul lor reclama pe care și-o fac cei mediocri pentru toate nimicurile. Totuși este regretabil că printre cei ce cârtesc contra lor și le contestează serviciile, să se găsească și dascăli, adecă tocmai aceia cari trag beneficiile operei din 1883.

* * *

Legea din 1883 odată votată, aplicarea ei nu a fost lucru ușor. Eră vorba de a se crește budgetul instrucției cu mai bine de două milioane într'o vreme când budgetul total al Statului nu eră decât de vreo 120 milioane, din cari 50 milioane pentru datoria publică (azi este aproape îndoit). De aceea a fost nevoie ca suma aceasta să se repatrizeze pe mai mulți ani.

Deja chiar în cei doi ani cari au precedat votarea legii, se prevăzuse câte o sumă de 456.000 lei «pentru aplicarea gradației».

În budgetul pe 1884—1885, această cifră a fost de odată crescută la 1.433.889 lei, cu care s'a aplicat la toți gradația propriu zisă. În anii următori, s'a aplicat treptat legea la toți cei numiți din nou și la un număr din titularii cei vechi. Operația aceasta a fost cu deosebire anevoioasă, din cauza greutăților finanțare din anii aceia.

În Aprilie 1888, când Ioan Brătianu și guvernul liberal au părăsit puterea, mai rămăsese o parte din acești titulari, pe cari guvernul conservator i-a pus în lege. De acest fapt, care s'ar fi făcut de sine și dacă nu s'ar fi schimbat guvernul, de vreme ce nu eră decât continuarea și desăvârșirea unei lucrări începute cu cinci ani mai înainte, s'a crezut pe urmă îndreptățit partidul conservator ca să-și atribue el meritul legii din 1883. Și cu toate astea, cine atacase cu mai mare violență pe liberali pe tema gradației profesorilor? Cine învinovăția pe dascăli că, din cauza lor se sărăcește țara? Și acuzările acestea au continuat și după 1888, tocmai în vremea când aceiași conservatori, în contradicție cu ei înșiși, pretindeau că lor le revine meritul legii din 1883. Încă se ține minte un discurs al lui Alexandru Lahovari, în această privință. Și vom vedea mai jos că vederile partidului conservator în privința gradației nu s'au schimbat nici mai târziu.

III.

Legea din 1883 reușise a realiza îmbunătățirea. Proiectul de lege din 1886 asupra reformei generale a învățământului, prezentat de d-l D. A. Sturdza, nu a avut norocul de a fi votat și aplicat. Dar trebuie să se țină seamă de dânsul, pentru că el a fost punctul de plecare al tuturor reformelor realizate de atunci încolo, și pentru că și el invederează preocuparea constantă a partidului liberal de buna stare a corpului didactic.

În privința lefilor, proiectul din 1886 cuprindea următoarele dispoziții:

Pentru învățători, prevede salariul de 70 lei pe lună, cu un adaos de 240 lei pe an pentru aceia cari vor fi avut cei puțin 50 școlari regulați. Sensul acestei dispozițiuni se va înțelege lesne, când vouă spune că în anul școlar 1885 — 1886 nu erau înscriși în școlile rurale decât 95.187 copii, deși erau 2.728 învățători. Aceasta făcea o medie abia de 35 școlari de fiecare învățător; dar erau județe unde această medie era numai de 19 școlari.

În comitetul delegaților Camerei, dispoziția aceasta a fost modificată în sensul ca leafa să fie de 90 lei, iar adaosul de 120 lei pe an, și Ministrul, d-l D. A. Sturdza, a aderat la această modificare.

Pentru institutori, se menținea salariul de 225 lei, după legea din 1883.

La Universități, se menținea cifra de 500 lei dela 1883 pentru profesorii extraordinari; pentru cei ordinari, se prevede 700 lei.

Cât pentru profesorii secundari și de școli normale, art. 139 din proiect prevede plata pe unități de 5 ore sau o fracțiune de 5 ore de curs pe săptămână, și fixă pentru această unitate: 100 lei pe lună pentru profesorii nelicențiați de gimnazii, clasice și reale, și de școli normale primare, pentru profesoarele de școale secundare de fete și de școli normale primare de fete; 130 lei pe lună, pentru profesorii licențiați de gimnazii și licee, clasice și reale, și de școli normale primare de băieți; 75 lei pe lună, pentru profesorii de religie și pentru maștri. Aceste cifre au fost crescute de către comitetul delegaților Camerei, cu consimțământul Ministrului, respectiv la 120, 150 și 100 lei pe lună.

În acelaș timp proiectul prevede dreptul unui profesor de a avea până la 24 de ore pe săptămână de curs în specialitatea sa, cu un minimum de 12 ore pe săptămână.

Cu modul acesta profesorii din prima categorie puteau avea, afară de gradație, 360 până la 600 lei pe lună; cei din a doua, 450 până la 750; maștrii, 300 până la 500 lei.

Aceste cifre nu au trebuință de comentarii.

Și trebuie să se observe că la 1886, când a treia parte din catedrele secundare erau vacante, și când numărul tinerilor capabili a le ocupa era mic, era foarte lesne a se face distribuția catedrelor în așa fel, încât cei mai mulți profesori să aibă salarii mai mari decât cifrele minimale de 360, 450 și 300 lei.

Proiectul din 1866 ar fi putut dar să creeze profesorilor secundari o situație mai bună decât ar fi putut ei spera.

Pe lângă aceasta, proiectul, în art. 8 al său, menținea principiul gradației de 15% după fiecare 5 ani de serviciu, însă adăogind și al cincilea termen pe lângă cele patru la cari se limita legea din 1883. Aceasta constituia un avantaj foarte însemnat, care trebuia să folosească dăscălimii de toate gradele.

Toate propunerile principale ale proiectului dela 1886 au fost realizate prin diversele legi votate dela 1893 încoace, așa că astăzi învățământul public este organizat, în liniile sale generale, întocmai după principiile din 1886. Aceasta dovedește cât de bine chibzuit eră proiectul din 1886. Și cu toate acestea, el nu a putut fi votat atunci, și anume din cauza opoziției inverșunate pe care i-a făcut-o însuși corpul didactic, căruia proiectul îi prepară o situație așa de excelentă!

Instigațiile politicianilor de pe vremuri au fost de ajuns pentru ca să întunece vederile profesorimii până într'atât, încât să nu mai vadă nici interesul general al școlii, nici propriul său interes. A rezultat de aci pentru școala națională o pierdere de 15 ani, în cari ea ar fi putut înainta cu pași giganti. Dar a rezultat și pentru dascălimea pierderea avantajelor ce-i pregătia proiectul din 1886, căci împrejurările favorabile de atunci nu s'au mai putut regăsi mai târziu.

Să sperăm oare că această lecție va profita dascălimei, ca să nu se mai ia altă dată după politicianii înguști la minte și la suflet?

IV.

În Martie 1888 guvernul liberal se retrase, și luă puterea partidul conservator, care o ținu până în Octomvrie 1895.

În intervalul acesta, nu se aduse stării materiale a corpului didactic nici o altă schimbare, decât aceea din legea dela 1893, a d-lui Tache Ionescu, asupra învățământului primar.

În art. 81 din această lege, se găsește următoarea dispoziție: «În comunele rurale, Statul plătește pe primul învățător și jumătate din apunamentele celorlalți învățători; comuna cealaltă jumătate. În comunele urbane, Statul plătește singur pe toți institutorii în ființă la aplicarea acestei legi; toți institutorii ce se vor mai crea vor fi plătiți jumătate de Stat și jumătate de comună.»

Cu modul acesta, nu se aducea nici o îmbunătățire la ceea ce se făcuse prin legea din 1883; dar se făcea învățătorilor și institutorilor un rău, lăsând jumătate din plata lor la discreția comunelor, cari se știe ce rău se poartă cu dânsii de cele mai multe ori. Erau mai înainte învățători înființați de comune și plătiți de ele, cari nu-și primeau salariul pe câte doi, trei și patru ani. D-l Tache Ionescu însuși fusese silit, din astă cauză, să treacă în comptul Statului un mare număr de acești nenorociți. Dar prin legea sa din 1893 desființă singur ceea ce făcuse, și prepară pentru viitor o situație și mai rea decât cea din trecut.

Cât pentru profesorii secundari și superiori, nu este nimic de semnalat în perioada dela 1888 până la 1895, decât un proiect de lege alcătuit de d-l Tache Ionescu în 1895, dar care nu fusese nici discutat de cineva, nici depus în Parlament. În el erau lăsate în alb cifrele apunamentelor, așa că intențiile autorului în privința lor nu sunt cunoscute. Ceea ce se vede este numai că gradațiile erau conservate tot ca în legea din 1883, iar pentru plata profesorilor secundari se admitea tot sistemul plății pe unități de 4 ore (în loc de 5), ca în proiectul d-lui Sturdza din 1886. Singura îmbunătățire ce propunea proiectul d-lui Tache Ionescu eră dar luată din proiectul d-lui Sturdza.

V.

Cu revenirea la guvern a partidului liberal în 1895, se începù perioada reformei generale a învățământului, pe care se știe cu câtă stăruință și prin câte greutatea a dus'o el la bun capăt.

Primul act al acestei imense lucrări fu legea d-lui Petru Poni din 1896 asupra învățământului primar. Printr'însa s'au realizat două mari îmbunătățiri.

Cea dintâiu a fost desființarea dispoziției dela 1893, ca învățătorii și institutorii să fie plătiți în parte de comune; s'a pus plata lor în socoteala Statului, cum se făcea și prin legea din 1883.

A doua a fost că s'a prevăzut un adaos de leafă de 180 lei pe an pentru învățătorii cari vor avea un număr hotărît de elevi. Dacă dispoziția aceasta nu ar fi fost desființată prin legea din 1900 a d-lui dr C. I. Istrati, astăzi un mare număr de învățători ar fi avut 105 lei pe lună, căci efectivul de elevi ce li se cerea a fost realizat în cele mai multe școli, în urma măsurilor luate în anii 1901—1904 și a construirii nouălor locale de școală.

* * *

Pentru profesorii secundari și superiori, legea învățământului secundar și superior din 1898 a realizat dorințele proiectului din 1886, și încă cu însemnate îmbunătățiri.

La Universități, se mențineă cifra de 500 lei din 1886 pentru agregăți, cari înlocuiau pe profesorii extraordinari; dar se prevedea 900, în loc de 700 lei pe lună pentru profesori.

În cursul secundar plata eră:

120 lei pe lună pentru profesorii de licee, gimnazii și școli normale de băieți, pentru fiecare unitate de 4 ore sau fracțiune de 4 ore de curs pe săptămână;

100 lei pentru profesoarele de școale secundare și de școale normale de fete;

80 lei pentru profesorii de religie;

70 lei pentru maestri.

Plata pe oră eră dar acum respectiv de 30 lei, 25 lei, 20 lei și 17 lei 50 bani, în loc de 26 lei, 20 lei, 15 lei și 15 lei, cât eră în proiectul din 1886. Maximul numărului de ore pe săptămână eră de 24. Leafa nu putea fi nici într'un caz mai mică decât cea convenită pentru 12 ore de curs. Gradația rămâneă regulată după normele din 1883; ea se plătea la leafa convenită pentru 12 ore de curs

Acestea constituiau îmbunătățiri reale cari, dacă s'ar fi menținut, ar fi făcut profesorilor noștri o situațiune materială mai bună decât în cele mai multe din statele Europei.

Din nenorocire, împrejurările erau acum mai puțin favorabile decât în 1886.

Erau mai întâi amenințările situației financiare, pe cari spiritele prevăzătoare deja le înțelegeau. Din astă cauză, nu s'a mai putut menține al cincilea termen de gradație pe care-l înființă proiectul din 1886, iar îmbunătățirile de leafă la profesorii universitari s'a convenit a se repartiza pe patru ani. Deja prin budgetul pe 1899—1900 s'a mai adăogit câte 100 lei la fiecare, și adaosele trebuiau să mai continue trei ani, până la complectarea cifrei de 900 lei.

De altă parte, în învățământul secundar, deși numărul catedrelor vacante eră încă foarte mare în 1898, Universitățile însă produseseă în ultimii 12 ani un mare număr de licențiați în științe și în litere, cari făcuseră asemeni studii anume în vederea acelor vacanțe. Dificultatea aceasta nu există în 1886, și de aceea concentrarea catedrelor, cari s'ar fi putut face foarte bine în 1886, eră mai greu a se face în 1898. De fapt, ea nu s'a făcut mai de loc, și cauzele le vom vedeă aci îndată.

* * *

Legea din 31 Martie 1899 asupra învățământului profesional a asimilat pe profesorii școlilor de agricultură, de meserii și de comerț cu anumite categorii de membri ai corpului didactic primar și secundar, și i-au făcut să beneficieze de aceleași avantagii de leafă și de gradatie.

În rezumat, legea d-lui P. Poni din 1896, și legile din 1898 și 1899 făcute de mine, dacă ar fi continuat să fie aplicate, ar fi adus situației materiale a corpului didactic îmbunătățiri așa de mari, încât ar fi răspuns la toate așteptările, și pe unele chiar le-ar fi întrecut. Și să se observe că pentru realizarea acestor legi, guvernul de atunci nu a avut nevoie să fie zorit de nimeni. El a luat în mână cauza corpului didactic din propria sa impulsivitate, și a trebuit să lupte contra multor rezistențe, pentru ca să-și realizeze ideile. Pentru dânsul, legile din 1896, 1898 și 1899 au fost încoronarea unei activități conștiente, neîntrerupte și ordonate, în care solicitudinea pentru școală și învățătorii ei nu se desminte un singur moment, începând dela 1868.

Din nenorocire, nici de astădată nu eră scris ca atâta muncă și bună voință să fie lăsată să-și producă roadele în pace.

VI.

Guvernul liberal se retrage la începutul lui Aprilie 1899, și imediat toată opera sa școlară fu părăsită, și pe urmă resturnată cu totul.

Chiar dela început noul Ministru, d-l Tache Ionescu, renunță de a urmări mai departe concentrarea catedrelor secundare, începută în Septembrie 1898. Din contra, d-sa fracționează și mai tare catedrele existente, introducând în învățământ o mulțime de suplinitori noi, cari aveau să fie o piedică de neînving pentru guvernul liberal următor în realizarea operei sale. Cât pentru continuarea creșterii lefii profesorilor universitari, ea a fost părăsită.

Această din urmă măsură este explicabilă, din cauza crizei financiare din anul acela. Dar cea dintâi nu are nici o explicație, ci, din contra, tocmai criza ar fi trebuit să nu o permită.

Ceeace însă a însemnat, nu numai o oprire, dar o dare înapoi în ceea ce privește situația corpului didactic, a fost legea făcută de d-l Tache Ionescu și votată sub urmașul său, d-l Dr. C. Istrati, în Martie 1900. Această lege a adus întregului corp didactic lovituri grele și inutile, a căror răspundere se silesc azi amicii și partizanii autorului ei să o arunce asupra guvernului liberal dela 1901. Dar adevărul se poate lesne restabili.

Iacă dispozițiile legii din 1900 cari ne interesează aci:

Leafa învățătorilor se menține la 90 lei, ca în legea din 1883; dar se desființează adaosul de 180 lei pe an, creat prin legea d-lui Poni.

Leafa institutorilor se reduce dela 225 la 160 lei. Numai în 6 orașe ea se face de 200 lei.

În învățământul secundar, numărul obligator de ore de curs este crescut dela 12 la 15 pe săptămână, pentru care se fixează plată de 420 lei în licee și gimnazii, 300 lei în școlile secundare de fete, 200 lei pentru profesorii de religie și pentru maștri; aceasta face respectiv 28 lei, 20 lei și 13 lei 33 bani ora. Orele suplimentare se plăteau respectiv cu 20 lei, 15 lei și 10 lei. Față de plata pe oră de 30 lei, 25 lei, 20 lei și 17 lei 50 bani din legea dela 1898, legea din 1900 făcea dar scăderi mari.

La Universitate, lefii profesorilor fură reduse la 800 lei, iar ale agreștilor la 500 și la 300 lei.

În învățământul profesional, profesorii școlilor profesionale de fete și ai școlilor inferioare de meserii, fură scoborîți la gradul de institutor.

Dar lovitură cea mai grea ce s'a dat corpului întreg, a fost modul cum s'a regulat gradația. Ea a fost redusă dela 15%, cât o fixă legea din 1883, la 10%; și în loc să înceapă după 5 ani de serviciu, ea începe după 10 ani.

Ca să ne facem idee de ce reprezintă scăderea adusă prin această dispozițiune, presupun un profesor care intră în serviciu cu o leafă primitivă de 100 lei pe lună și funcționează 30 ani. După legea din 1883, acest profesor ar primi peste tot, ca gradație, în timpul acesta, 12.600 lei după legea din 1883, și abia 6.000 lei după cea din 1900; gradația eră dar redusă la mai puțin de jumătate.

Legea din 1900 a d-lui Tache Ionescu a adus dar o scădere foarte însemnată în plata corpului didactic de toate gradele, și cu deosebire a lovit în gradație, aceeași creațiune liberală, pe care conservatorii nu au putut nici odată să o sufere.

Se invoacă ca scuză criza financiară. Motivul este puternic, în adevăr. Dar în 1901 criza eră încă mai mare și mai periculoasă decât în 1899, și celor cari invoacă acest motiv pentru dâșii în 1899 nu le este permis a face învinovățiri celor dela 1901, mai ales când acești din urmă au procedat cu mai multă dreptate decât cei din 1899, și când situațiunea găsită de ei o moșteneau tocmai dela aceia cari-i învinovățesc. Dar asupra acestui lucru voiu reveni mai jos. Acî însă trebuie să fac două constatări.

Cea dintâiu este că prin legea din 1900, drepturile dascălilor cari erau în funcție în momentul acela rămâneau neatinse. Reducerile ce se făceau nu priveau decât pe aceia cari aveau să intre în serviciu după 1900. Așa fiind, economiile acelea nu folosiau de loc pentru situațiunea din 1900; ele nu aveau să se realizeze decât într'un lung șir de ani următori. Argumentul că reducerile din 1900 s'au făcut din cauza crizei nu are dar nici o valoare. Reducerile acelea nu aveau alt rost decât de a creă pentru viitor o dascălîme încă mai nevoiașă decât aceea de până atunci, și nu aveau altă explicație decât tot vechea pornire a partidului conservator contra instituțiunii gradației, pornire dovedită prin violenta campanie dela 1883 și anii următori.

A doua constatare este că, în anii 1899 și 1900, guvernul conservator trată de nebuie ori ce idee de reducere a cheltuelilor, și respingea propunerea desinteresată a liberalilor de a-i da concursul său pentru realizarea de economii. Și de fapt, în acei doi ani, nu numai că nu s'a făcut nici o reducere în cheltueli, dar, din contră, ele au fost mărite cu vre-o opt milioane, creându-se posturi și cheltueli noi. Singura excepție s'a făcut cu corpul didactic. Numai în el s'a crezut că se poate lovi, făcându-se reduceri enorme, deși aceste reduceri erau cu totul inutile pentru restabilirea echilibrului bugetar din anii aceia.

Concluzia să o tragă dascălîi înșiși; înțeleg cei de bună credință, nu ceilalți.

VII.

Cu aceasta, ajungem în pragul anului 1901.

Care eră situațiunea țerii în momentul acela, este de prisos să mai spun acî, pentrucă am spus-o la începutul acestei lucrări. Dar în special în ceea ce privește situațiunea corpului didactic, starea de fapt eră aceea creată prin legea d-lui Tache Ionescu din 1900. Și când în Iunie 1901 guvernul liberal a pus la loc legile sale desființate cu un an înainte și a reluat dela început opera reformei școlare al cărui mers fusese sus-

pendat timp de doi ani, ceea ce se făcuse în Martie 1900 a apăsât greu în cumpănă.

În adevăr, eră lesne de înțeles că, în momentul când regimul cel nou luă puterea cu hotărârea anunțată de mai înainte și aprobată de toată țara, de a suprima ori ce cheltuială de prisos, sub nici un motiv el nu putea să mărească cheltuielile existente. De aceea și restabilirea legilor din Iunie 1901 nu s'a putut face decât cu condiția de a nu crea nici o cheltuială nouă peste acele pe cari le presupunea starea legală din momentul acela; și fiindcă în momentul acela starea legală pentru dascăli eră acea creată prin legea din 1900, ea a trebuit să se țină în seamă prin legile din 1901.

Dar legea din 1900 făcea deosebire între dascălii numiți înainte de 1900, ale căror lefi și gradații rămăneau neschimbate, și acei ce se vor numi după 1900, cari aveau a fi plătiți după normele puse în acea lege.

Legile din 1901 au menținut și ele această deosebire. Celor dintâiu, ele le-au lăsat lefii și gradațiile ce aveau înainte de legea d-lui T. Ionescu. Curba de reducere li s'a aplicat asupra acestor lefi și gradații, și nu li s'a mai aplicat nici o altă reducere de nici un fel. Iar celor numiți în virtutea legii din 1900, legile din 1901 le-au lăsat lefii ce le făcuse d-l Tache Ionescu, socotindu-se pentru profesorii secundari proporțional cu numărul de 12 ore de curs ce li se da. Dar trebuie să se observe că în 1901 nu eră încă nimeni numit după legea d-lui T. Ionescu, așa că prin această dispoziție nu se atingeau drepturile câștigate ale nimănu.

Toate acestea sunt spuse lămurit în legile din 1901 și în budgetul pe 1901—902 și nu pot da loc la nici o neînțelegere.

Drepturile profesorilor de ori ce grad cari la Iunie 1901 erau deja numiți cu titlu provizoriu sau definitiv sunt stabilite prin art. 75 al. VI din legea învățământului primar, prin art. 102 al. I din legea învățământului secundar și superior, și prin art. 79 din legea învățământului profesional.

Cât pentru cei ce aveau a fi numiți după 1901, situația lor e regulată prin art. 75 din legea învățământului primar, art. 36 și 37 din legea învățământului secundar și superior, art. 12, 19, 25, 37, 65 din legea învățământului profesional. Lefii ce fixează ele pentru cursul primar rezultă din legea dela 1900. În cursul secundar, plecând dela cifrele din 1900, de 28 lei, 20 lei și 13 lei 33 bani ora, și restabilindu-se catedrele de 12 ore, ar fi rezultat leafa de 336 lei pentru profesorii de licee, gimnazii, școli normale și comerciale, 240 lei pentru profesoarele de școli secundare de fete, 160 pentru profesorii de religie și pentru maestrii. Aplicând acestor cifre curba de reducere, ele s'ar fi redus la 302 lei, 222 lei și 153 lei. S'a pus însă 300 lei pentru licee, gimnazii, școli normale și comerciale, 250 pentru școlile de fete, 200 pentru profesorii de religie, 180 pentru maestri; așa că pentru aceste din urmă trei categorii, legea din 1901 a mai îmbunătățit starea cea rea pe care o crease legea d-lui Tache Ionescu.

În fine, pentru profesorii de Universitate, leafa de 550 lei prevăzută în 1901 eră cu 20 lei mai mare decât cea care rezultă, prin aplicarea curbei, din leafa de 650 lei pe care o aveau în momentul acela profesorii cei mai bine plătiți, în urma creșterii ce li se făcuse în puterea legii dela 1898.

Prin urmare, pentru nici o categorie de profesori legea din 1901 nu a creat o situație mai rea decât aceea pe care le-o făcuse legea din 1900; din contră, pentru școlile secundare de fete, pentru profesorii de religie

și pentru măestrii, ea a creat o situație cu mult mai bună decât cea pe care le o crea legea din 1900.

Dar este o altă îmbunătățire, care se aplică tuturor gradelor de învățământ și care s'a făcut în 1901, cu toată greutatea cea mare a împrejurărilor. Aceasta este în privința gradației, al cărei început legea din 1900 o amânase la al zecelea an de serviciu, pe când la 1901 am făcut-o să înceapă iarăși dela al cincilea.

Aceasta însemnează că cifra gradației totale în 30 ani a unei lefi de 100 lei, care după legea din 1883 eră de 12.600 lei și pe care d-l Tache Ionescu o scăzuse la 6.000 lei, eu am mărit-o la 8.400 lei (vezi pag. 18). Astfel tot unui guvern liberal i-a fost dat ca chiar în cele mai grele împrejurări să caute să îndrepteze încă una din dovezile de antipatie pe care partidul advers nu a lipsit nici o singură dată să o arate corpului didactic, ori de câte ori a luat puterea.

* * *

În 10 Martie 1904 s'a făcut încă o lege, pe care cu mulțumire și mândrie o putem înscrie la activul nostru. Aceasta a fost legea prin care s'a prefăcut cu totul situația cea atât de dureroasă a învățătorilor de cătun. Se știe că mai înainte ei nu puteau fi numiți titulari, și erau plătiți cu 40 lei pe lună, fără drept la gradație. În 10 Martie 1904 li s'a dat puțința de a fi numiți titulari, li s'a mărit leafa la 60 lei și li s'a dat dreptul la gradație.

* * *

Eată care este adevărul asupra faptelor guvernului liberal din 1901; și dacă mă mir de ceva, nu este că unii politicieni, cu lipsa de scrupule care le este proprie, caută să arunce asupra mea și a guvernului din care am făcut parte, vina propriilor lor fapte; dar că în fața unor lucruri patente, stabilite prin legi și cari sunt așa de recente, au putut să se găsească dascăli cari să-i creadă.

* * *

Cele ce am arătat până aci pot să facă să se judece o parte din greutățile cu cari am avut a lupta în 1901, dar nu pe toate.

Una din cele mai mari și care a zădărnicit în mare parte o dispoziție a legii, a fost înmulțirea peste măsură a suplinitorilor secundari în perioada 1899—1900. Se știe cum, în anii aceia, s'au înființat pe la școlile secundare o mulțime de catedre și de clase divizionare cu totul inutile, numai pentru a se putea face locuri unora și altora. Se ține încă minte desfacerea în două clase, cu două serii de profesori, a unei clase de 16 elevi dela un liceu din București; și cazuri de acestea au fost o mulțime.

La 1901, ne-am găsit astfel cu o mulțime de suplinitori cari s'ar fi convenit să fie lăsați pe dinafară, prin suprimarea posturilor lor inutile. Dar se știe că în anul acela oratorii unui oarecare club politic alergau din întrunire în întrunire, pentru a provoca la resvrătire pe funcționarii suprimați, pe pensionari, pe veterani, pe meseriași. Scopul lor, — de un patriotism cu totul special, — eră de a împiedeca pe guvern să-și realizeze programul, înlesnind astfel stabilirea controlului strein asupra finanțelor noastre. Așa fiind, și independent de considerația de umanitate, nu eră oportun a se mai mări auditorul agenților provocători, prin lăsarea pe dinafară a suplinitorilor inutili. De altă parte însă, posturile inutile

și cele înființate pentru căpătuială în 1899 și 1900, a trebuit să le suprim. Ca să conciliese aceste două trebuințe opuse, am suprimat pe de o parte ceea ce trebuia suprimat, iar pe de alta am mântinit câte trei suplinitori pentru două catedre; căci era evident că tot mai bine era pentru ei să fie plătiți mai puțin într'un timp când toată lumea suferia, decât să nu fie plătiți de loc. Dar măsura aceasta de umanitate a avut de efect de a restrânge foarte mult puțința de a se concentra catedrele secundare, așa că dispoziția excelentă introdusă la 1886 a rămas aproape inutilă. Risipele din 1899 au lovit astfel în mod indirect în profesorii secundari, cari nu au mai putut beneficia de mijlocul cel mai puternic ce-i pusesese la dispoziție legea din 1898, pentru a-și îmbunătăți situația.

O greutate mult mai mare a rezultat din obligația ce-și impusese guvernul liberal de a nu crește bugetele de loc în timp de patru ani. Măsura aceasta era indispensabilă, pentru a consolida și a asigura opera dela 1901. Dar pentru un Minister ca cel de Instrucție, al cărui buget crește în mod firesc în fiecare an, prin înmulțirea școlilor primare, prin gradații și altele, a fost ceva peste măsură de greu de a asigura în mod normal toate serviciile, de a nu atinge întru nimic drepturile la gradație, și cu toate acestea de a nu crește bugetul. Corpul didactic poate că nu-și dă seama de aceste greutăți; el nu știe munca grozavă ce mi-am impus și mijloacele ce a trebuit să inventez, pentru ca în trei exerciții pe rând să ies din acest impas, în aparență fără eșire: să înființez învățământul profesional, să nu ating drepturile câștigate ale mîmănu, să nu ating gradația, să înființez sute de școli rurale noi, să măresc leafa învățătorilor de cătun cu 50%, să organizez mișcarea cea nouă în învățământul rural, să fac față la cheltuelile ce ea cerea; și toate acestea să le fac, fără a crește bugetul. Să fie sigur corpul didactic că dacă în guvernul de atunci ar fi fost cât de puțină rea voință față de dînsul, gradația ar fi fost în mare primejdie, cu atât mai mult că exemplul din 1900 era încă proaspăt. Dar gradația nu s'a atins; din contră, regimul ei a fost îmbunătățit, din ceea ce-l făcuse guvernul precedent.

De altfel, ceea ce guvernul liberal nu putea face pe cale bugetară, a căutat să facă în mod indirect, pe alte căi, pentru a îndulci cât mai mult a putut starea corpului didactic. Astfel a fost lărgirea legii înaintării pe loc a învățătorilor, înființarea învățătorilor ambulanti, lăsarea în folosul învățătorilor a unei părți din venitul pămînturilor școlare, ajutoarele ce li s'au dat pentru înființarea de gospodării, premiile pentru lucru manual, pentru grădini școlare, pentru coruri, pentru școlile de adulți; iar înființarea Casei de Economie, Credit și Ajutor a corpului didactic și a instituțiilor dependente de dînsa, cu resursele largi ce li s'au pus la dispoziție, a adus tuturor servicii la cari au fost incapabili să se gîndească prietenii acelor cari au azi îndrăzneala să înfrunte adevărul.

* * *

De acești domni, trebuie să mă mai ocup un moment, pentru a pune în evidență o nouă dovadă de buna lor credință.

Toată lumea știe că curba de reducere s'a aplicat prin bugetul votat la Martie 1901, prin urmare cu trei luni înainte de votarea legilor asupra instrucției publice din Iunie 1901. Reducerile pe cari le critică zisii domni nu pot dar să fie altele decât acele din Martie 1901. De altfel, am spus mai sus că legile din Iunie 1901 nici nu s'au aplicat vreunui dintre dascălii cari, în momentul acela, aveau deja titlul provisor sau definitiv. Pentru toți aceștia, atât leafa cât și gradația rămăneau re-

gulate tot după legea din 1883. Tuturor acestora li s'a aplicat curba la acele lefi și gradații, așa cum erau după legea din 1883, și *nici o altă reducere nu li s'a mai făcut.*

În special, profesorilor secundari, cari aveau 360 lei, li s'a aplicat reducerea de 38 lei, cât prevedeà curba, lăsându-li-se 322 lei; iar celor ce aveau și gradație, li s'a aplicat curba la leafa unită cu gradația, așa cum erau ele până la Martie 1901.

Budgetele sunt de față; și mai mult decât budgetele, sunt de față cei aproape 1.000 de profesori cari au primit și primesc încă leafa și gradația, după cifrele de mai sus.

Cu toate astea, s'a găsit un profesor care să aibă curajul a afirmă în Senat că profesorilor secundari eu le-am redus leafa la 336 lei, după proporția stabilită de legea din 1900, și că gradația le-am aplicat-o la această leafă redusă.

Cu alte cuvinte, onorabilul profesor afirmă că acea reducere eu am făcut-o profesorilor vechi, de oarece numai aceștia aveau dreptul la gradație în Martie 1901.

Ar urmà de aci că curba am aplicat-o pe urmă acestor cifre reduse, așa că profesorii secundari ar fi suferit două reduceri. Dar de erà așa, ar fi trebuit ca în budgetul pe 1901—1902, leafa fără gradație a tuturor profesorilor secundari să fi fost de 302 lei, pe când ea a fost de 322 lei. Atunci cum trebuie taxată aserțiunea onorabilului senator? Si ca d-sa mai sunt și alții, cari și-au luat sarcina de a servi nu știu ce scopuri, propagând un neadevăr care este așa de ușor să fie spulberat.

Am arătat mai sus cum stă lucrul, și repet și aci: tuturor dascălilor numiți înainte de 1901, nu li s'a aplicat nici o altă reducere decât curba. Ar fi fost deajuns să se compare budgetul Ministerului de Instrucție cu budgetele tuturor celorlalte Ministere, și s'ar fi văzut că reducerile erau cu totul aceleaș la toate. Pretutindenî leafa de 90 lei s'a redus la 85, cea de 225 la 200, cea de 360 la 322, cum s'a făcut și pentru dascăli. Cu ce curagiu dar se afirmă că acestora li s'au făcut două reduceri?

Iacă cu ce fel de oameni și contra a ce soi de mijloace de discuție sunt silit să lupt.

Să știe tinerii pe cari-i tentează viața politică, că dacă cei intrați într'însa au dreptul a vorbi de sacrificiul ce-l fac, aceasta este mai cu seamă pentru că prea adeseori sunt siliți să-și piardă vremea și să-și amărmască sufletul, în felul acesta.

În rezumat — în afară de reducerile după curbă, cari au fost generale pentru toți funcționarii Statului, și despre cari am vorbit în prima parte a acestei lucrări, — de situația puțin satisfăcătoare a dascălilor nou numiți este răspunzător numai autorul legii din 1900, care a nesocotit chemarea de institutor până a-l reduce dela 225 la 160 lei; care a mormit pe profesorii secundari cu leafa de 420 lei, umplând în acelaș timp învățământul cu o turmă de creaturi cari aveau să facă imposibile realizarea catedrelor de 15 ore; lovind gradația și reducându-o la jumătate.

Cât pentru mine, serviciile ce am făcut învățământului în genere și dascălimei în particular, silințele ce mi-am dat timp de 12 ani pentru a ajunge la legea din 1898, care indoià buna stare a profesorilor, greutățile ce am învins în Iunie 1901 pentru a îndreptă, măcar în parte, relele făcute în 1900, îmi permit să privesc cu un sentiment mai prejos decât indiferența silințele ce-și dau unii, cari nu au făcut niciodată nimic pentru colegii lor, de a amei lumea cu intrigile și insinuările lor. Iar în cât privește recunoștința oamenilor, nu urmărirea ei a determinat vreodată

linia mea de purtare. Convingerea ce am că mai bine decât cum am făcut eu nu se putea face, îmi este cu totul de ajuns.

Nu pot însă să mă opresc de a constată ce supremă nedreptate se face guvernului liberal de a nu i se lua în seamă nimic din ce a făcut, nici mai înainte, nici în ultimii ani, aruncându-i-se în spate responsabilitatea pentru urmările legii din 1900, judecându-i-se intențiile după o situațiune pe care nu el a creat-o, și neținându-i-se socoteală de o activitate de 33 de ani trecuți, în cari nici odată nu a luat el puterea fără a-și arăta sollicitudinea pentru oamenii școlii, și în care numai el singur a realizat toate îmbunătățirile, fără excepție, cari s'au adus situației materiale a corpului didactic.

Să se compare ceea ce au făcut pentru dascălime guvernele liberale din toate timpurile cu ceea ce au făcut celelalte, și în special cu ceea ce face cel de azi, ai cărui amici ne fac nouă învinuiri. Abia venit la guvern, el distruge școalele normale, invocând ca singură scuză o mizerabilă economie de câteva zecimi de mii de lei. Atunci când se cheltuesc două milioane cu palate particulare, cu diurne, cu sinecure, cu misiuni pentru oameni cari nu au alt merit decât de a umplea sălile de întruniri în zilele de turburări de stradă, nu se găsesc banii necesari pentru ca școlile normale să poată trăi în pace, nu se poate face nimic pentru învățătorii și institutorii loviți așa de greu în 1900, iar profesorilor secundari și superiori li se aruncă ca de milă, câte 20 lei pe lună; dar și aceia numai pentru cei agreeți, găsindu-se mijlocul de a se face deosebiri, chiar în una și aceeași școală, până și în distribuirea acestei sărăcicioase munificențe.

Și acum o lună, când un deputat ridică glasul în Cameră, pentru a cere o îmbunătățire a situației dascălilor primari, d-l Tache Ionescu, Ministrul de Finanțe, care timp de cinci ani a fost cap al învățământului, declară că pentru învățători nu are bani, și că chiar de ar avea, s'ar gândi la alții, iar nu la ei.

Și în timpul acesta, se votează chiar zilele astea modificări în legea clerului cari prevăd leafă de 150 lel preoților dela țară, ceea ce presupune pentru viitor o cheltuială de cel puțin patru milioane pe an.

Et nunc erudimini.

VIII.

Situația morală a corpului didactic dela 1864 până azi.

Studiul acesta nu ar fi complect, dacă nu m'aș ocupa și de fazele prin care a trecut, dela 1864 încoace, situația morală a corpului învățătoresc de toate gradele. Înțeleg prin aceasta, ceea ce se referă la stabilitatea lui și la împrejurările cari favorizează sau împiedică întărirea prestigiului lui.

Până la 1864, dascălii de toate gradele erau considerați ca funcționari ordinari. Ei se numiau și se revocau prin decret domnesc, fără nici o formalitate.

Legea din 1864, a schimbat această situație, însă numai pentru profesori, nu și pentru institutori și învățători.

Ea prevedea că «profesorii titulari de facultăți» sunt inamovibili, și că «profesorii inamovibili nu vor fi strămutați, dela un loc la altul, fără a lor expresă învoială». Restricția aceasta înseamnă că profesorii cari nu erau la facultăți nu erau inamovibili, și puteau fi strămutați. Și în adevăr

Miniștrii uzau de dreptul de a strămuta pe profesorii secundari dintr'un oraș în altul.

În ceea ce privește regimul disciplinar, legea mai prevedea că *profesorii* cari vor călca datoriile ce le sunt impuse prin lege, sau cari ar compromite în vre-un mod demnitatea caracterului lor, vor fi supuși, după cazuri, la avertisment, cenzură, suspensiune sau destituire». Aceste pedepse, afară de avertisment, nu se puteau pronunța decât de o comisie de 5 profesori trași la sorți. Prin urmare și aci institutorii și învățătorii, pe cari legea nu-i număra printre *profesori*, erau excluși dela beneficiul legii; și de aceea multă vreme institutorii au putut fi loviți de cele mai grele pedepse, fără a fi judecați. De învățători, nici nu se mai vorbește.

Pentru învățători în particular, situația era făcută cu deosebire penibilă, prin faptul că numirea lor provizorie se făcea de prefect, iar cea definitivă prin simplă deciziune ministerială.

Din aceste dispozițiuni a rezultat o situație care în curând a nemulțumit pe toți.

Pe de o parte, cu timpul comisiile de judecată, formate prin tragere la sorți, au ajuns să pună considerațiile de corp mai presus de acele școlare. De aceea ajunseră să refuze condamnarea chiar în cazuri de vină vădită, așa că erau Miniștri cari preferau să nu ieșă nici o măsură contra abaterilor, mai bine decât să meargă înaintea unor achitări sigure, cari ar fi fost o încurajare la noi abateri.

Pe de altă parte, situația institutorilor, și mai ales a învățătorilor, era netolerabilă. În fiecare moment ei puteau fi cenzurați, transferați, suspendați sau chiar destituiți, și nu găseau în lege nici cea mai mică protecție. În fiecare an, la Septembrie, prefectii și revizorii școlari, de multe ori fără măcar să întrebe Ministerul, făceau ecatombe de învățători, mutându-i dela un capăt la altul al județului, sau chiar destituindu-i. Abuzurile ce se comiteau în felul acesta se pot lesne înțelege. În Septembrie 1884, într'un singur județ se făcuseră astfel 51 de transferări și destituiri, și a trebuit toată energia Ministrului următor, d-l D. A. Sturdza, pentru a sili pe prefect să readucă lucrurile la loc.

Dacă însă un Ministru liberal se silea să mărească garanțiile până și pentru învățătorii de sat, cari până la dânsul aproape nici nu erau considerați ca oameni, nu tot așa gândiau alții, cari distrugeau chiar garanțiile pe cari le asigura legea. Un singur exemplu îmi este de ajuns să citez: cele petrecute în 1873, cu liceul din Botoșani. În anul acela generalul Tell, Ministru de Instrucție în guvernul lui Lascar Catargiu, a destituit pur și simplu, prin o deciziune ministerială, șase profesori titulari dela acel liceu, printre cari unul era ilustrul Al. Lambrior. Vina lor, spusă anume în deciziunea Ministrului, era că făceau opoziție guvernului.

Exemplul acesta este tipic, și caracterizează, fără replică posibilă, cari erau vederile partidului conservator cu privire la independența corpului didactic.

IX.

Toate numeroasele proiecte de lege cari s'au făcut între anii 1864 și 1886 au cercat să introducă un regim mai rațional, asigurând pe de o parte o disciplină mai efectivă pentru toți, iar de alta o situație mai omenească pentru institutori și învățători.

Dar cel dintâiu care a dat învățătorilor oarecare stabilitate a fost tot d-l D. A. Sturdza, în ministerul său din 1885 până la 1888. Prin o

serie de măsuri, unele destul de aspre, a pus capăt abuzurilor ce se făceau cu transferările și destituirile lor, retrăgând acest drept atât prefeților, cât și revizorilor școlari, și rezervându-l exclusiv Ministrului.

Proiectul său de lege din 1886 rezolvă însă chestia în mod mai complet, și a pus niște baze dela cari nu s'au mai putut abate nici unul din proiectele de legi presintate de atunci, și din cari unele au și fost votate și aplicate.

Fără a mă opri asupra modului de recrutare, aplicat dela 1893 încoace în întregime după principiile puse în 1886 și care, ridicând nivelul corpului didactic, i-a ridicat în acelaș timp și prestigiul, proiectul din 1886 coprindeă următoarele inovații:

Transferarea încetă de a mai fi o simplă măsură administrativă; ea se consideră ca o pedeapsă, și nu se aplică decât pentru cazuri de vină vădită: la cursul primar de ministru, la cursul secundar și superior de comisiile de judecată. Tot comisiile de judecată puteau singure să aplice pedepsele cele mai mari, ca întârzierea gradației cu un an, suspendarea și destituirea. Comisiile de judecată se compuneau, pentru cursul primar din rectorul Universității și doi membri de Curte de Apel, iar pentru cursul secundar și superior din rectorul Universității și doi membri ai Curții de Casație.

Toate aceste comisii erau numite pe câte un an.

Sistemul acesta, care puneă judecarea chestiilor disciplinare în mâna unor comisii formate parte din oameni versați în ale școlii, parte din oameni deprinși a judeca și posedând spiritul juridic, ar fi asigurat împărțirea dreptății în mod care să nu lase nimic de dorit. Buna funcționare actuală a comisiilor de acest fel pentru învățământul primar dovedește în deajuns cât de juste erau vederile autorului proiectului din 1886.

Dar proiectul acesta nu a fost votat, se știe din ce cauze. Au trebuit să mai treacă 12 ani, până ce să se poată desăvârși legislația școlară în acest punct.

Din această perioadă datează dreptul profesorilor secundari de a fi aleși în Cameră și Senat.

X.

După retragerea guvernului liberal din 1888, au mai trecut cinci ani, până ce să se voteze legea din 1893 a d-lui Tache Ionescu, asupra învățământului primar.

Eacă dispozițiile ei, în ceea ce privește disciplina corpului didactic primar: avertismentul se pronunță de către inspectorul școlar; censura de Ministru, în urma raportului motivat al unui inspector; suspendarea de Ministru, după ce va lua avizul consiliului permanent, fără să fie obligat Ministrul a se conforma acestui aviz; excluderea timporară sau definitivă din corpul didactic, tot de Ministru, însă cu avizul conform al consiliului permanent.

Cât pentru transferare, ea rămâneă tot ca simplă măsură administrativă, de care Ministrul putea uză după voia sa și fără nici o restricție.

Se vede imediat imensa deosebire care este între dispozițiile d-lui Tache Ionescu din 1893 și ale d-lui D. A. Sturdza din 1886. De unde aceste din urmă puneă în mâna unor comisii cu totul independente soarta dascălilor în tot ce privia măsurile cari puteau atinge stabilitatea lor, cel dintâiu își rezervă hotărârea absolută, chiar în cazurile cele mai grave, chiar în caz de destituire; căci nu se putea consideră ca o garanție se-

rioașă avizul conform al unui consiliu permanent numit tot de Ministru, din oameni cari nu puteau să aibă alte vederi decât dânsul. De aceea sub regimul legii din 1893 s'au văzut învățători eminenti destituiți și aruncați pe drumuri, numai pentru că scriseseră un articol de gazetă nescălit care nu plăcuse unui revizor școlar.

Un asemenea regim nu constituie o garanție pentru dascălii primari; din contră, el nu făcea decât să consacre despotismul absolut al Ministrului asupra lor.

* * *

În ceea ce privește pe profesori, atât secundari, cât și superiori, intențiile regimului conservator dintre anii 1888 și 1895 nu se cunosc decât prin proiectul de lege, rămas nevotat, al d-lui Tache Ionescu, din 1895. După acest proiect, Ministrul putea să aplice profesorilor secundari avertismentul și censura; pentru cei superiori, censura se putea aplica numai cu avizul conform al consiliului permanent. Suspendarea, excluderea temporară și destituirea se aplică de un juriu format din un profesor de Universitate numit de Ministru, din rectorul Universității din București și din un profesor universitar ales de profesorii Universității din București. Pentru judecarea profesorilor universitari, comisia aceasta se mai mărea cu rectorul Universității din Iași și cu un profesor dela aceeași Universitate, ales de colegii săi.

Se observă că și aci transferarea rămâne la dispoziția Ministrului, care o poate aplica după voia sa, ori căru profesor sau maestru. Pretutindeni Ministrul conservator a ținut să aibă în mână această armă teribilă, cu care putea să anuleze după voia sa toate garanțiile pe cari legea le-ar fi asigurat profesorilor.

XI.

Legile liberale din 1896 și 1898 isbutiră în fine să stabilească în mod legal și sigur condiții reale de stabilitate pentru dascălii de ori ce grad.

Cea dintâiu, hotărăște că transferarea este o pedeapsă, și o clasifică ca o pedeapsă gravă. Ea nu se poate aplica decât cu avizul conform al consiliului permanent; dar dacă se repetă într'un termen mai scurt de doi ani, ea nu se poate aplica decât de către comisia de judecată. Tot această comisie poate singură aplica excluderea temporară sau definitivă.

Comisii de judecată sunt două, compuse fiecare din câte doi judecători de Curte de Apel și un profesor de Universitate. Ele se renoesc prin tragere la sorți a câte unui membru la fiecare doi ani.

Să se compare aceste dispozițiuni cu acele din legea dela 1893; să se vadă precauțiunile pe cari le-a luat d-l Poni, pentru a garantă o judecată dreaptă și imparțială, cu puterile nemărginite pe cari și le rezervă d-l Tache Ionescu asupra dascălimei primare. Se va vedea atunci cari erau intențiile și ale unuia, și ale celuilalt.

Aceeași deosebire reiese și pentru celelalte grade de învățământ.

După legea din 1898, Ministrul poate aplica unui profesor secundar avertismentul; pentru amendă, se cere dejă avizul consiliului permanent, iar pentru censură avizul conform al aceluiași consiliu. Toate celelalte pedepse: suspendarea, transferarea, excluderea temporară sau definitivă, le aplică numai comisia de judecată. Această comisie se compune

din cinci membri, numiți pe câte 6 ani, și luați câte doi din câte o listă de 6 candidați prezentată de decanatul fiecărei Universități, iar un membru numit de Ministru. Tot legea din 1898 a introdus pentru prima oară în mod legal dreptul acuzatului de a avea apărător, dreptul, atât pentru el, cât și pentru Minister, de a recuza câte unul din membri, cari li s'ar pără că nu prezintă destule garanții de imparțialitate. În fine tot legea din 1898 a introdus dreptul de revizuire al procesului, în caz când pedeapsa pronunțată fusese excluderea definitivă.

Pot asigura că legislațiunea noastră din 1896 și 1898 este cea mai liberală din câte există pe lume. Afirm că în nici o țară corpul didactic nu se bucură de o stabilitate așa de bine îngrădită cum o are dascălimea noastră, grație legilor liberale, cari au desființat regimul de arbitrar înființat, sau care căută a se înființa, prin legea din 1893 și prin proiectul din 1895.

Tot din 1896 datează și Cassa Școalelor, această minunată instituțiune creată de d-l P. Poni, ale cărei binefaceri se revarsă, nu numai asupra învățământului în genere, dar în mod indirect și asupra învățătorilor, făcând posibile înlocuirea prin clădiri igienice și încăpătoare a foastelor ruine, în cari se consumă viața și sănătatea învățătorilor.

În aceeași perioadă s'a făcut început activității extrașcolare a învățătorilor, a cărei deplină dezvoltare a urmat între anii 1901 și 1904, și al cărui rezultat a fost ridicarea prestigiului lor la o înălțime la care nu se putea crede că va ajunge. Pentru dânsii și pentru institutori s'a înființat în 1898 medalia *Răsplata Muncii pentru învățământul primar*.

XII.

Odată ce lucrurile fuseseră puse pe asemenea temelii, eră greu pentru oricine a mai da înapoi. De aceea legea din 1900 a d-lui Tache Ionescu a fost silită să mențină neatinsse toate dispozițiunile din 1896 și 1898.

Dar ceea ce nu se putea face pe față, s'a încercat a se face în mod pieziș. Pentru aceasta, a fost de ajuns a se introduce atunci, în legea învățământului primar, următorul articol:

«*Art. 72.*— În interesul aducerii la un loc a învățătorilor, soț și soție, Ministerul va putea face permutările necesare, cu avizul conform al consiliului permanent».

Aceasta însemnă a da din nou în mâna Ministrului arma transferării arbitrare, îndreptând-o de astădată numai contra învățătorilor. E de ajuns să amintesc transferările ce s'au făcut atunci, sub pretext de a se aduce la un loc soțul și soția, și în special una, în care s'au mutat dela locul lor un întreg șir de vreo opt învățători, în interesul unui singur menagiu, care voia să fie adus aproape de București, pentru ca să se înțeleagă scopul ce se urmăria prin introducerea aceluia articol tendențios.

XIII.

Ultima fază a chestiei până în momentul de față, o represintă regimul liberal dintre anii 1901 și 1904.

Mai întâiu, el a desființat imediat art. 72 de mai sus, zădărniciind astfel cea din urmă încercare a regimului advers de a distruge efectele legii din 1896.

Dar în aceeași perioadă de patru ani s'a făcut un nou pas înainte, care prin tendința lui și prin lumina în care pune punctul de vedere din

care liberalii privesc chestia situației morale a corpului didactic, are o importanță deosebită.

Acest pas îl reprezintă cele două legi din 5 Martie și din 10 Martie 1904, prin cari s'a aplicat întregului corp didactic principiile legii cunoscute în Franța sub numele de *legea Béranger*.

Se știe că aceste legi dau puțința de a se reabilita cu totul un membru al corpului didactic care a suferit o pedeapsă, și care pe urmă a dat dovezi de îndreptare. Ele permit de asemeni de a se suspenda aplicarea unei pedepse pronunțate contra unui dascăl, când acesta nu mai fusese pedepsit mai înainte, și de a o desființa cu totul, fără a i se fi dat curs, dacă până într'un termen dat cel condamnat nu se va mai fi făcut vinovat de ceva.

Înalta însemnătate morală a acestor legi, solitudinea pe care o dovedesc ele pentru demnitatea corpului didactic din partea autorilor ei, faptul că în țara noastră aceste principii cu totul moderne s'au aplicat pentru prima oară dascălimei și nu altui corp, vorbesc prin sine înseși.

Prin aceleași legi, s'a acordat și membrilor corpului didactic primar dreptul de a avea apărător la judecată.

Până acum, guvernul conservator nu a desființat încă, nici nu a ciuntit aceste legi, după cum are obiceiul totdeauna să facă pentru ori ce dispoziții luate în favoarea corpului didactic; dar a făcut ce a putut: le a dezonorat, întrebuintându-le pentru a reface virginitatea unor oameni cari se făcuseră culpabili de sustragere de bani publici, de falșuri, de escrocherii, de imoralitate, de viții rușinoase. Nu pentru aceștia făcusem eu legile din 1904.

XIV.

Concluziile de până aci rezultă numai din expunerea și apropierea între ele a textelor de lege. Pentru o mai ușoară înțelegere și comparare a lor, le rezumez în mod sinoptic.

1864—1868. Situație materiale în genere reă, mai ales pentru corpul didactic primar. Lefi variabile dela un an la altul și dela o catedră la alta.—Învățătorii și institutorii lipsiți de orice stabilitate; profesori secundari espuși la transferarea din oficiu.

1868. *Guvern liberal St. Golescu*—*I. Brătianu, Ministru de Instrucție D. Gusti*. Îmbunătățire însemnată pentru corpul didactic secundar.

1871—1876. *Guvern conservator Lascar Catargiu*. Nici o schimbare în bine; budgetul scolilor scade, deși budgetul general al Statului a crescut cu 39%.—Destituirea fără judecată a 6 profesori dela liceul din Botoșani.

1876—1888. *Guvern liberal I. Brătianu*. Ministrul G. Chițu mărește salariile învățătorilor dela 30 lei 60 lei și înființează pe învățătorii de gradul I cu 90 lei. La 1883, se înființează gradația și se măresc mai toate lefii, prin legea gradației făcută de Ministrul P. S. Aurelian. Prin proiectul de lege din 1886 al d-lui D. A. Sturdza, se propune creșterea lefilor la Universități și un sistem de plată pentru profesorii secundari care ar fi îmbunătățit situația lor într'o măsură foarte însemnată; se mai propune adăogirea și a unui al cincilea termen de gradație.—Ministrul D. A. Sturdza asigură învățătorilor oare care stabilitate, sustrăgându-i dela autoritatea prefectilor și a revizorilor școlari. Prin proiectul său de lege din 1886, asigură stabilitatea deplină a corpului didactic de toate gradele; transferarea era pusă ca pedeapsă, ce nu se putea aplica decât pentru vine vădite.

1888—1895. *Diverse guverne conservatoare.* D-l Tache Ionescu lasă în sarcina comunelor o mare parte din plata învățătorilor și institutorilor.—Regimul disciplinar stabilit prin legea sa din 1893 i lasă cu totul la discreția Ministrului; transferarea rămâne la voia Ministrului, ca simplă măsură administrativă, pentru dascălii de orice grad.

1895—1899. *Guvern liberal D. A. Sturdza.* D-l Poni pune din nou în sarcina Statului plata întreagă a învățătorilor și institutorilor; prevede un adaos de 180 lei pe an învățătorilor cari vor avea școlari mai mulți. D-l Haret mărește plata profesorilor de Universitate și introduce pentru cei secundari sistemul de plată din proiectul dela 1886.—D-l Poni asigură stabilitatea corpului didactic primar, făcând ca toate pedepsele cele mari să se pronunțe numai de comisiile de judecată. Acelaș lucru se face pentru cei secundari și superiori prin legea din 1898. Transferarea este considerată ca pedeapsă gravă, și nu se aplică decât după judecată, pentru ori ce membru al corpului didactic. Se înființează Casa Școalelor și medaliala *Răsplata Muncii*.

1899—1900. *Guvern conservator G. Gr. Cantacuzino.* Prin legea din 1900 se desființează adaosul de 180 lei la leafa învățătorilor. Pentru cei nou intrați în învățământ, se fac următoarele reduceri: leafa institutorilor se reduce dela 225 lei la 160 lei, și pentru unii la 200 lei. Se scade plata pe oră a profesorilor secundari. Se scade leafa după legea profesorilor universitari. Gradația este redusă la mai puțin de jumătate.—Se reintroduce în mod pieziș transferarea ca măsură administrativă pentru învățători.

1901—1904. *Guvern liberal D. A. Sturdza.* Se aplică reducerea lefilor corpului didactic după curba aplicată tuturor funcționarilor Statului. Pentru cei ce aveau să intre pe urmă în învățământ, se îmbunătățește legea din 1900, mărindu-se plata pe oră la profesorii de școli secundare de fete, la profesorii de religie și la maestri. Gradația a fost mărită cu 40% din ceea ce o făcuse legea din 1900. S'a îmbunătățit cu mult situația învățătorilor de cătun. Diverse îmbunătățiri de detaliu aduse situației învățătorilor. Se înființează Casa de Economie și cele două orfelinate ale corpului didactic.—Se desființează din nou transferarea din oficiu, înființată în 1900. Se votează legea *Bérenger*. Se dă învățătorilor și institutorilor dreptul de a avea apărător la judecată. Se ridică foarte mult prestigiul lor în societate.

XV.

Concluzia ce se împune la cele mai de sus este evidentă: amicii acelora cari își permit azi se propage neadevăruri și calomnii, nu au făcut nici odată nimic, absolut nimic, pentru corpul didactic, nici din punctul de vedere al situației lui morale, nici al celei materiale. Din contră, de 40 de ani încôace, ei nu au luat nici o singură dată puterea fără a căută să lovească în dascăli.

Dar tabloul de până aci nu ar fi complet, dacă aș trece sub tăcere și alte dovezi despre cele ce afirm aci, și cari învederează și mai bine chipul cum înțeleg adversarii mei rolul și demnitatea profesoratului.

Cum că ei nu au în corpul didactic decât o pepinieră din care să-și recruteze partizani și agenți, prin toate mijloacele permise și nepermise—mai ales prin cele nepermise, — aceasta nu mai face umbră de îndoială pentru nimeni.

Dela 1873, când se destituiau profesorii în masă, pentru că făceau opo-

ziție guvernului, mentalitatea conservatorilor nu s'a îmbunătățit de loc, dar mijloacele s'au schimbat. În locul apucăturilor brutale, dar curagioase, de acum 30 de ani, au substituit persecuțiile ascunse sau pe față, tocmele necinstite, cumpărarea de conștiințe cu bani din lada Statului, întocmai ca și când corpul luminat, și care trebuie să rămână ferit de ori ce pată, al dascălilor, ar fi o adunătură de oameni fără căpătăiu, cari se cumpără cu doi lei pe zi, pentru a da în anumite momente iluzia numărului.

Nu e trebuință să mă duc departe în trecut, ca să ilustrez cele ce spun. Să vadă fiecare cum chiar azi se petrec lucrurile.

Este spre cinstea corpului didactic ca din masa lui cea mare să nu se fi găsit destui oameni curați, pentru a li se încredința onoarea de a controla și conduce pe colegii lor?

Este spre cinstea lui ca oameni destituiți ieri pentru necinste în administrarea banilor publici sau pentru fapte rușinoase, să fie puși în fruntea altora rămași nepătați?

Este spre spre înălțarea prestigiului lui ca în unele sfere dascălești să nu se facă nimic decât prin Egeriile oculte, a căror mână ca să se miște cere să fie sărutată?

Este potrivit cu principiul de independență profesorală impunerea ce se face ori cui are un drept de reclamat, de a se înscrie într'un anumit club politic?

În ce timpuri s'a mai văzut ca să se trimită vorbă unor viitori profesori universitari să se grăbească a se înscrie, dacă vor să-și capete numirea? Când s'a mai văzut ca această mizerabilă teorie să fie expusă pe față și fără rușine în cancelaria unui liceu? Și dacă se îndrăznește a se face așa cu cei mai de sus, ce se mai așteptăm pentru cei mici?

Pe aceia îi amenință să-i spânzure, cum a făcut deunăzi un prefect cu învățătorii din județul lui, ori să-i trimită la parchet, precum se laudau astăvară revizorii școlari, agenții Ministrului școalelor. Pe aceia îi trimit la cursurile de repetiție, pentru a-i gonî din corp, cei cari nu sunt demni nici să-i privească în față, sau îi poartă prin judecăți. Și mă întreb ce ar fi acum de ei, dacă le ar lipsi și protecția legii d-lui Poni.

Unii s'au silit prin toate mijloacele să asigure stabilitatea tuturor, chiar pe a învățătorilor; alții merg până a nesocoti legile, pentru a o desființa. Făcutu-s'a vreodată chiar în cele mai rele timpuri, ceea ce s'a făcut anul acesta cu profesorii dela școlile normale din Galați și Buzău, cu profesoarele dela școalele profesionale și cu atâția profesori de liceu, purtați de colo dincolo, dela o catedră la alta, dintr'un oraș în altul, după bunul plac al politicianilor și al samsarilor? Văzutu-s'a vreodată o instituție de importanța școlii normale din Galați desființată, numai pentru a se satisface patimile unui politician abia scăpat; numai Dumnezeu știe cum, de sub sabia justiției?

Unii au muncit pentru a ridică vaza profesoratului cât mai sus posibil, a-l îndreptă pe căi bune, a-i da ocazia să se facă cât mai util patriei, a-i pune în evidență meritele. Ceea ce s'a făcut cu învățătorii, și chiar cu institutorii, știe toată lumea. Alții nu au pentru ei decât cuvinte de hulă, iar pentru spornica lor activitate dispreț și batjocură.

N'a eșit încă din mîntea nimănui cuvintele cu cari trată pe învățători, la 28 Octomvrie 1900, gazeta *la Roumanie*, organ personal al d-lui Tache Ionescu, fostul Ministru al școlilor. «Printre lipitorile satelor, pe lângă cărciumar, țeranul găsește prea adesea ori și pe un alt otrăvitor de suflete, pe învățător, semisavantul amărât de mediocritatea situației sale, care citește gazete periculoase, se molipsește de spiritul lor detesta-

bil și se face oracolul socializmului agrar. El este eternul nemulțumit, eternul ambițios, care-și joacă pe dos rolul său de educator și moralizator al școalelor. Bine îl cunoaște d-l Tache Ionescu, el care preconiză școala primară mixtă, condusă de o femeie, care este mai răbdătoare, mai modestă; mai legată de datoriile sale».

În adevăr, bine-i mai cunoaște d-l Tache Ionescu pe acești admirabili luptători, pe cari i-a condus cinci ani! Dovada aceasta de perspicacitate ar fi singură de ajuns ca să esplice multe lucruri rămase neexplicabile pentru acei cari aveau credință în priceperea d-sale. S'ar conveni ca aceea judecată să o aibă vecinic în ochi, scrisă cu litere de foc, fondatorii băncilor populare și ai tovărășiilor țărănești, deșteptătorii satelor, ca să știe ce au să aștepte dela aceia în numele cărora vorbește d-l Tache Ionescu.

Și pentru ca ceilalți să nu fie geloși de învățători, să citească și ei cuvintele pronunțate pe socoteala lor, acum câteva zile, în plină ședință a Camerei, de un vice-președinte al ei, cuvinte cari nu au fost întâmpinate cu nici o protestare din partea «protectorului natural al dăscălimii».

Ce zic la acestea aceia cari afectează de a crede că eu am făcut o injurie profesorilor secundari, numai pentru că acum doi ani le-am dat sfatul de a căuta să-și concilieze opinia publică în favoarea revendicările lor? Eu știam greutățile cari au trebuit învinse la 1883, și discursul din Cameră dela 17 Ianuarie trecut arată cum stau lucrurile și azi. Părerea mea eră dar bună, o mănțin întreagă, și nu am de schimbat nici un cuvânt din ceea ce am zis atunci, cu toate declamațiunile agenților provocatori. Doar nu voiu fi ajuns eu, după 25 de ani de muncă în ogorul școalei, să mă intimidiez de răstălmăcirile și de strigătele ipocrite ale celor cari nu au făcut nimic, și nici nu pot face ceva bun și mare. În toate împrejurările, am spus fără sfială ceea ce am crezut eu că este adevărul, fără a me preocupă de loc de grija unei popularități nesănătoase, și tot așa voiu face și pe viitor. Liberi sunt oamenii să se folosească sau nu de vorbele mele, să le ia drept ceea ce sunt, sau să le întoarcă pe dos. Dar adevărul vorbește de sine. Între vorbele și faptele mele și cele de mai sus e o deosebire de care mie nu-mi este rușine.

XVI.

Lucrurile pe cari le-am expus în paginile de față sunt relativ recente. De cele mai multe dintr'însele își aduc aminte cei cari nu cu mult au trecut peste o jumătate de secol de viață. Dar trecutul se uită lesne, și de aceasta profită cei săraci în merite, pentru a-și creă legende de aur în socoteala meritului altora.

Scopul meu a fost de a împrăști unele fapte în memoria acelor cari au interes a le cunoaște așa cum au fost. Sunt mulțumit că nesocotința celor cari au stârnit această discuție mi-au dat ocazie să aduc acest omagiu unei pleiade care, cu pricepere, cu prevedere, cu stăruință, cu devotament, timp de 40 de ani au urmărit marea idee a înălțării și întăririi școalei, și prin miile de greutăți provocate de vederile înguste și retrograde ale unora, au desăvârșit una din cele mai mari opere ale timpului nostru. Ioan Brătianu, Chițu. Aurelian, D. A. Sturdza, Poni, sunt întemeietorii mărețului edificiu, la care sunt fericit că am fost chemat să aduc o piatră și eu, cel mai din urmă și cel mai neînsemnat dintre dânșii.

Sunt însă dator să asociez la ceea ce s'a făcut pe toți aceia cari cu inteligență și desinteresare mi-au dat ajutorul lor. Colaborarea lor cu mine a fost întemeiată pe credința noastră comună, că o lucrare ca a

noastră nu se putea face prin mijloace necurate. Cu credință în puterea binelui, cu devotament și entuziasm au dus ei lupta alături cu mine. Cei cari aveau alte vederi, cei cari roiau pe la început împrejurul nostru cu gândul de a-și face trebile sub aparențe oneste, cei cari credeau că cinstea și morala sunt o povară inutilă pentru omul de școală, s'au ales de sine la o parte, scutindu-mă de osteneala de a le deschide eu ușa. Ceilalți au rămas, și și-au legat numele de o operă mare.

* * *

Și acum aceia cari în 40 de ani n'au făcut nimic alt decât să împiedice sau să strice munca altora, cari veșnic au făcut făgădueli pe cari nici odată nu le-au ținut, cari au denigrat ceea ce nu au voit, nu au putut sau nu au avut inteligența de a face ei, aceia să facă măcar acum ceva. Să facă însă pentru dascălimea pentru care varsă lacrimi, iar nu numai pentru a mai înmulți mijloacele de a plăti serviciile agenților lor politici. Dar nu vor face nimic. Au crescut cheltuelile țării cu $6\frac{1}{2}$ milioane în două exerciții, au votat adaose viitoare de patru milioane pentru preoți, dar pentru corpul didactic nu s'au învrednicit să găsească cu ce să-i repare măcar cât de puțin nedreptățile pe cari zic că i le-am făcut eu. Aș fi înțeles să invoace lipsa de mijloace și greutatea Statului, cari sunt reale și mari; dar atunci cum să se explice ceea ce fac ei pentru preoți, și nepăsarea lor absolută când e vorba de corpul didactic?

Să nu le cerem lor răspunsul, pentru că nu-l vor da. Dar răspunsul stă în fapte, și ele sunt limpezi ca lumina zilei.